

Přestavba: když reformy děsily režim

13.5.2026 - Petra Jungwirthová | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

V sídle Ústavu pro studium totalitních režimů v pražském Paláci Archa se v úterý 12. května 2026 konala mezinárodní konference **Přestavba v Československu**. Jednodenní odborné setkání nabídlo komplexní sondu do politického, společenského i ekonomického života Československa ve druhé polovině 80. let a zaměřilo se na období zásadních proměn spojených s nástupem Michaila Gorbačova a jeho reformní politiky.

Cílem konference bylo otevřít odbornou debatu o podobě a limitech přestavby v československém prostředí – tedy o tom, jaké změny byl režim ochoten připustit, jak na ně reagovala společnost i opozice a zda šlo o autentickou reformu, nebo spíše o řízený proces shora. Odborným garantem byl historik **Jan Kalous**, který zdůraznil význam tématu pro současné poznání nedávných dějin a připomněl, že přestavba patří k nejdiskutovanějším fenoménům výzkumu posledních desetiletí. Ředitel Ústavu pro studium totalitních režimů **Ladislav Kudrna** ve svém vystoupení i v rámci celkové koncepce konference upozornil, že druhá polovina 80. let představovala klíčové období, kdy se komunistický režim ocitl pod tlakem zvenčí i zevnitř. Jakešovo vedení podle něj vnímalo přestavbu a otevřenost jako hrozbu – nikoli jako příležitost k reformě. Přežití režimu bylo podle tehdejších představ spojeno spíše s nehybností než se skutečnou transformací společnosti.

„Jak se Moskva stala největším nepřítelem komunistického režimu ...“

Program konference se věnoval několika tematickým okruhům – od mezinárodního kontextu gorbačovovské perestrojky přes její dopady na státy východního bloku až po konkrétní projevy přestavby v Československu. Zvláštní pozornost byla věnována rozporům mezi deklarovanými reformními cíli a jejich reálným naplňováním, stejně jako strategiím vedení KSČ či roli bezpečnostního aparátu v závěrečné fázi režimu. Vrchol programu představoval třetí blok *Československé realie a přestavba*, který moderoval **Jan Kalous**. Právě zde zazněly klíčové příspěvky, které zásadně přispěly k pochopení vnitřních mechanismů pozdně socialistického režimu.

Zásadní interpretaci nabídl **Ladislav Kudrna** ve svém referátu *Miloš Jakeš a přestavba: Jak se Moskva stala největším nepřítelem komunistického režimu*. Zaměřil se na proměnu vztahu mezi československým vedením a Sovětským svazem a na paradoxní situaci, v níž se ocitl generální tajemník KSČ Miloš Jakeš. Ředitel Ústavu pro studium totalitních režimů ukázal, že zatímco sovětské vedení prosazovalo reformy, československá komunistická elita je vnímala jako přímé ohrožení vlastní moci. Moskva, tradičně považovaná za garanta stability režimu, se tak v očích pražského vedení postupně proměnila v destabilizující prvek. Perestrojka nebyla přijímána jako inspirace, ale jako riziko, které bylo třeba kontrolovat a brzdit. Tento postoj vedl k rostoucí izolaci československého vedení – nejen vůči vlastní společnosti, ale i vůči samotnému sovětskému centru. Na Kudrnův strukturální pohled navázal **Kamil Nedvědický** s příspěvkem *Funkcionáři KSČ a „Přestavba“*. Zpětná stylizace na příkladu nepublikovaných pamětí Rudolfa Hegenbarta. Jeho analýza se soustředila na to, jak bývalí komunističtí funkcionáři po roce 1989 reinterpretovali vlastní roli v období přestavby. Ústřední postavou byl Rudolf Hegenbart, jehož dosud nepublikované paměti poskytly jedinečný materiál k analýze. Nedvědický ukázal, že Hegenbart ve svých vzpomínkách prezentoval své postoje jako reformní a progresivní, přestože dobové dokumenty svědčily spíše o opatrnosti a loajalitě k oficiální linii. Tento rozpor interpretoval jako příklad širšího fenoménu „zpětné stylizace“, kdy si aktéři bývalého režimu přizpůsobovali vlastní minulost novým společenským a politickým podmínkám. Blok doplnil také slovenský historik Peter Jašek, který

analyzoval postoj představitele tvrdé normalizační linie Vasil Bilaka. Jeho příspěvek poukázal na přetrvávající kontinuitu konzervativního myšlení uvnitř KSČ i v době, kdy se režim již postupně rozkládal.

Konference ukázala, že přestavba v československém kontextu nebyla jednotným ani přímočarým procesem. Naopak odhalila hluboké rozpory uvnitř vládnoucí elity i mezi režimem a společností. Zvláště příspěvky **Ladislava Kudrny** a **Kamila Nedvědického** zdůraznily, že vedle vnějších tlaků sehrála zásadní roli i vnitřní nejistota, ideologická rigidita a následná snaha aktérů minulost reinterpretovat. **Ústav pro studium totalitních režimů** touto konferencí opět potvrdil svou roli jedné z klíčových institucí, které se systematicky věnují výzkumu moderních dějin a přispívají k porozumění mechanismům moci, jež formovaly podobu současné společnosti.

AUTOR: **PETRA JUNGWIRTHOVÁ**

FOTO: **ÚSTR / Vendulka Prchalová**

Související:

- Záznam celé konference Přestavba v Československu na kanálu YouTube

<https://www.ustrcr.cz/prestavba-kdyz-reformy-desily-rezim>